

Az év madara a gyurgyalag

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) kezdeményezésére először 1979-ben éppen a gyurgyalaggal indult el az év madara programsorozat. A faj több mint három évtized múltán kerül ismét reflektorfénybe. Kiválasztásához – az előző évhez hasonlóan – az egyesület honlapján lehetett voksolni. Végül a szavazók több mint 40%-a választotta a gyurgyalagot. Talán nem véletlenül, hiszen az egyik legszínpompásabb, fokozottan védett madarunk. Európának csak a déli és középső részein honos, egészen az Urál hegységig. Elterjedésének északi határa a 21°C-os júliusi izotermával esik egybe. Hozzánk legközelebb Észak-Afrikában találkozhatunk más gyurgyalagfajokkal.

A gyurgyalag rigó méretű madarunk. A felnőttek feje és háta élénk gesztenyebarna, vállfoltja sárga. Szárnyfedői ugyancsak gesztenyebarnák, fekete csúcsú evezőtollai fénylően kékek. Hosszú, vékony, enyhén lefelé hajló csőre fekete, míg homloka fehéres színű. A fej két oldalát a kárminpiros szemeket érintő fekete szemsáv díszíti. Aranysárga torokfoltját fekete sáv választja el élénk kékeszöld hasoldalától. Hosszú, zöld farkának két középső tolla túlnyúlik a többin. Gyenge, feketésbarna színű lábai járásra nem alkalmasak, csak üldögélésre. Röptében fecskeszzerű hegyes szárny és hosszú fark jellemzi, ilyenkor türkizkék testalja és feketén szegett világosbarna szárnybélése tűnhet szemünk elé. Röpte rendkívül gyors, gyakran siklik is. Lágy, bugyborékoló „pur-pur”, „gyur-gyur” hangja semmilyen más hazai madárfajhoz nem hasonlítható.

Hazánkban a zárt erdők kivételével bárhol megtelepedhet. Kedveli a nyílt tájakat, a legelőkkal, facsoportokkal vagy ligetekkel tarkított élőhelyeket. Telepesen költő faj, költőüregeit növényzet nélküli függőleges lösz- vagy homokfalakba készíti. A telepek gyakran kisebb vizek, rétek, legelők, kaszálók közelében alakulnak ki, máskor vizektől távolabb is megtelepszik. Telepeinek egy részét löszpartok, löszszakadékok falába készíti, míg másik típusát folyóink meredek partfaliban találhatjuk. Különösen a magas mederfalú szakaszokat kedveli, ilyen található a Tisza, a Szamos és a Hernád mentén. A partfalba vájt vízszintes költőalagút hossza megközelítheti a 2 métert is. Ennek végében található a kiöblösödő, 25-30 cm átmérőjű költőürege. Hegyes csőrrel 10-25 nap alatt ássa ki a járatát, ennek során ez a kistermetű, mintegy 60 grammos madár akár 12-15 kg földet is megmozgat. A költőüregben belül fészket nem épít. Az 5-8 csaknem gömb alakú, fényes, fehér tojás kezdetben a talajon helyezkedik el. Később a fiókák a szülők által kiöklendezett köpeteken tartózkodnak, amely rovarkitin-maradványokból, egyéb emészthetetlen részekből áll. A fészkelő június elejére teljes, de a kotlást még előtte megkezdik a szülők. Ezért a fiókák a tojásrakás sorrendjében fokozatosan kelnek ki, közöttük néhány napos korkülönbség van. Így ugyanabban a fészkekben különböző fejlettségű fiókák találhatók. A kotlás ideje 20-22 nap. Kikelésükkor a fiókák csupaszok és vakok. A kotlásban és a fiókák etetésében is mindkét szülő részt vesz. A fiókák tollazata sokáig tüskeszzerű, mert a tollak zászlója hosszú ideig zárva marad. A szülők a fiókákat mintegy 30 napig etetik.

Rendszerint fák, bokrok csúcsáról, száraz ághegyekről, vilánydrótról vagy más kiemelkedő pontról lesi rovarzárkányát, amelyet azután röptében kap el. Gyakran vadászat a levegőben, sokszor csapatban. Táplálékának zömét nagyobb termetű, repülő rovarok alkotják. A különböző rovarcsoportok

között megtalálhatók a hártvásszárnyúak közé tartozó darazsak, poszméhek, méhek, amelyek fullánkját a potroh megfelelő pontjának összenyomásával igen ügyesen képes eltávolítani. A megfigyelések szerint házi méhek ább hűvös

időszakban fogyaszt. Koltési időben többnyire a fészkelő telep néhány kilométeres körzetén belül szedi össze táplálékát. A listán szerepelnek különböző szitakötők, egyenesszárnyúak, lepkék, továbbá a kétszárnyúakhoz tartozó legyek és boglyok is. Az említettek kívül különböző bogárfajok is előfordulnak táplálékállatai között. Sikeres zsákmányolás után a nagyobb rovarokat, mint a sáskákat vagy a szitakötőket, előbb ülőfáján agyonveri, és csak azután nyeli le.

Hosszú távon vonuló faj, a telet Afrikában tölti. Kiváló adottságainak köszönhetően megállás nélkül repüli át a Szaharát. A hazai madarak május közepe táján érkeznek vissza költőtelepeikre. Őszi vonulása már augusztus közepén megkezdődik, de előtte csapatokban gyülekeznek. Csúcsidőszaka a hónap végére esik. Szeptember közepe után már csak elvétve találkozhatunk vele. A Közép- és Kelet-Európában költők Kelet- és Dél-Afrikában, főleg a Kongó-medence délkeleti részén telelnek. A fiatal madarakra jellemző, hogy a fészkelő telepüktől szétszóródva, másutt kezdenek költésbe. A vizsgálatok szerint ugyanakkor magas a fiatal madarak pusztulási aránya. Alig egyharmaduk éli túl az első évet. A legidősebb hazai gyurgyalagot kifejlett madárként gyűrték, és 5 évvel később fogták vissza.

Magyarországon 1954 óta védett, 1982 óta fokozottan védett faj. Hazai állományát 20-30 000 párba becsülik a szakemberek. Az év madarát számos tényező veszélyeztetheti. Költőhelyei gyakran válnak fészkelésre alkalmatlanná, mert benövi a növényzet, a függőleges részsűk leomlanak, vagy a talajmélyedéseket feltöltik szeméttel. Agyag- és homokbányászatnak is gyakran esnek áldozatul lakott költőtelepei. Alkalmi háziméh-fogyasztása miatt költőüregeit olykor szándékosan eltömi. Az illegális lelővések és a rovarölő szerek ugyancsak sok madár pusztulását okozzák. Mindebből látható, hogy sok még a tenivalónk gyurgyalagjaink védelme érdekében.

Andrési Pál

Kép: Dr. Molnár Gyula

